

Sylwia Hlebowicz

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Kwenowie – (nie)zapomniana mniejszość

The Kven People – the (un)forgotten minority

The Kven People have lived in the North Cape area since ancient times. The first account of the *Cwenas* is to be found in Ohthere's of Hålogaland account, which dates back to 890 C.E., and describes the existence of peoples living in *Cwena land* in the north of Sweden. Kven people are said to be descendants of Finnish peasants and fishermen who emigrated from the northern parts of Finland and Sweden to Northern Norway. The tax books from the sixteenth century indicate clearly that the Kven people lived permanently in the area of the Gulf of Bothnia. The Kvens were well integrated, and perceived as a valuable workforce. Still, tempestuous Russian history combined with Finnish dependency on the Russian Empire backfired on the perception of the Kvens in Norway, as they were seen as a menace to national security. As a result, they were made to go through a very strict assimilation process from the nineteenth century onwards. After WWII, their situation became somewhat better, but it still left much to be desired, since they were thought to collaborate with the USSR. The wind of change started to blow in 1996, when the Kvens were granted minority status in Norway, and in 2005 the Kven language was recognized as a minority language in Norway.

Key words: Kven, Kvenland, early settlement of Kvens, minority politics, revitalization of culture, minority languages

Słowa kluczowe: Kwenowie, Kwenlandia, wczesne osadnictwo kweńskie, polityka względem mniejszości narodowych, rewitalizacja kultury, język mniejszości

Wstęp

Północne rubieże Półwyspu Skandynawskiego od stuleci stanowiły wielokulturowy tygiel. Ze względu na swoje bogate zasoby naturalne teren północnej Norwegii (obecnie region Troms i Finnmark) uważany był za „ziemię obiecaną”, przyciągającą mieszkańców całego terytorium Europy Północnej (Storli 2001). Napływ ludności na te tereny odbywał się z różną intensywnością na przestrzeni wieków. Znaczną falę emigracji do wiosk rybackich na terenie Finnmarku – spowodowaną zwiększeniem eksportu ryb na rynki europejskie – obserwujemy już

w średniowieczu (XV–XVI w.). W anonimowej kronice opisującej życie w zachodnim Finnmarku w XV wieku czytamy:

Saa er her mange atskillige slags folck aff atskillige landskab komen, som Norske, Tyske, Danske, Hollender, Skotterr och mange andre slags folck, som her boerr, och haffuer her ingen anden nering end fiskerj (Hansen 2001: 12)¹.

I choć anonimowy autor nie wspomina w swoim raporcie o Kwenach, nie wolno nam ich pominąć. Wydaje się, że przez długie stulecia sprawiedliwość dziejowa omijała Kwenów. Stosunkowo niedawno życie potomków Finów znad Zatoki Botnickiej odmieniło swój dotychczasowy bieg. Decyzją Rady Ministrów z dnia 17 lipca 1998 roku norweski rząd ratyfikował ustawę o mniejszościach językowych, zobowiązując się tym samym do zapewnienia odpowiednich warunków do życia i rozwoju języka kweńskiego. Kolejna pozytywna decyzja polityczna została podjęta w 2005 roku, kiedy kweński uzyskał status języka mniejszości narodowej.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie polskiemu czytelnikowi historii osadnictwa kweńskiego na ziemiach norweskich, jak również opisanie polityki wewnętrznej wobec tej mniejszości narodowej. Zrozumienie faktów historycznych umożliwia otwarcie dyskusji na temat rewitalizacji kultury kweńskiej.

1. Kim są Kwenowie?

Kwenowie to bałtycko-fińska mniejszość etniczna w Norwegii, potomkowie fińskich chłopów i rybaków, którzy wyemigrowali z północnych części Finlandii i Szwecji do północnej Norwegii w XVIII i XIX wieku. W 1996 roku Kwenowie uzyskali status mniejszości w Norwegii, a w 2005 roku język kweński został uznany w Norwegii za język mniejszości. Sama nazwa „Kwen” budzi wiele kontrowersji wśród naukowców, jak i samych przedstawicieli etnosu. Owe kontrowersje mają swoje historyczne uzasadnienie, gdyż od roku 1870 aż do II wojny światowej Norwegia prowadziła agresywną politykę norwegizacyjną w stosunku do Saamów i Kwenów, w wyniku której termin „Kwen” miał negatywne konotacje.

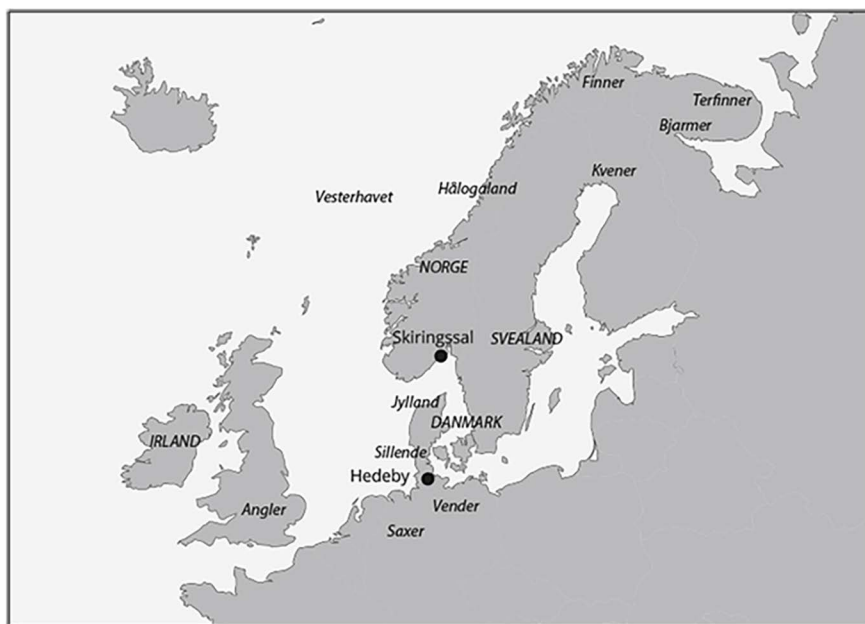
W konsekwencji nawet w czasach nam współczesnych niektórzy odmawiają użycia tej nazwy, podkreślając jednocześnie swój związek z Finlandią i językiem fińskim i chcąc, by ich nazywano norweskimi Finami (norw. *norskfinner*). Inni znów nie sprzeciwiają się użyciu etnonimu „Kwen”. Niemniej obie grupy używa-

¹ „A więc napłynęło wielu przybyszów z różnych krajów, jak: Norwegowie, Niemcy, Duńczycy, Holendrzy, Szkoci i wielu innych ludzi, którzy tu mieszkają, i którzy nie mają innego zajęcia niż rybołówstwo” (tłum. S.H.).

ją tego określenia jako wyznacznika tożsamości mówiącego o ich własnej historii i pochodzeniu.

Zgodnie z definicją *Store Norske Leksikon* (Wielki Norweski Leksykon) termin „Kwen” jest dziś używany w odniesieniu do osób pochodzenia kweńskiego/fińskiego w północnej Norwegii (Bolstad 2020). Po raz pierwszy nazwa „Kwen” pojawiła się w kronikach Ottara z Hålogaland. Ten zabytek piśmiennictwa jest prawdziwym skarbem, gdyż zawiera wiele informacji o ekonomii, geografii i ludziach północy. Autor w kilkustronicowym tekście opisał wybrzeże Norwegii, a jego opowieści są pierwszymi znanymi źródłami, w których używa się terminu „Norwegowie” oraz „Duńczycy”. Około 890 roku Ottar odwiedził króla Wessex Alfreda Wielkiego, któremu opowiedział o warunkach życia w swoim rodzinnym regionie Hålogaland. Król Alfred uznał kronikę Ottara za ważne dzieło historyczne i polecił je przetłumaczyć na staroangielski. Wersję anglosaską można również uznać za komplementarną do łacińskiej *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* (Historia kościelna narodu angielskiego) autorstwa anglosaskiego benedyktyna Bedy Czcigodnego (Bede 1907).

Jak już wspomniano, tekst czy też raport Ottara zawierał dokładne informacje dotyczące ludów zamieszkujących Półwysep Skandynawski, opis miejsc i krajów. Średniowieczny autor dokładnie zbadał i opisał widziane przez siebie tereny (il. 1).

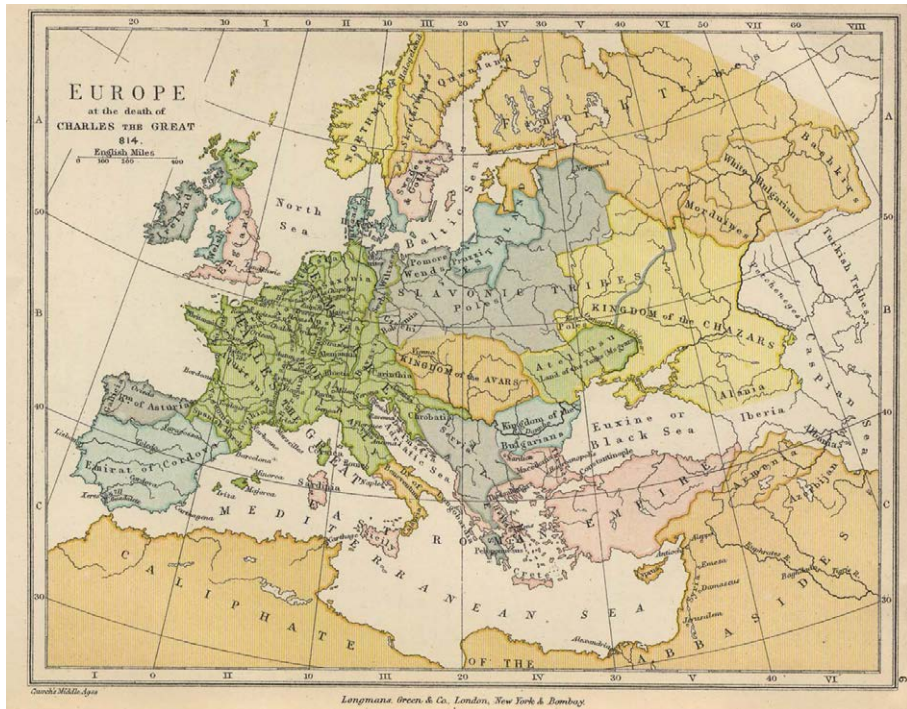
Ilustracja 1. Grupy etniczne, miejsca i kraje wzmiankowane w kronice Ottara. Rys. Adnan Ičagić

Źródło: Guttormsen (1998: 38).

Jak wynika z mapy, Ottar odnotował istnienie Kwenów w rejonie Zatoki Botnickiej. W kronice znajdujemy passus mówiący o istnieniu krainy Kwenów (norw. *Kvenland*):

Donne is toēmnes ðæm lande sūðewardum, on oðre healfe ðæs mōres, Swēoland, oð ðæt land norðeward; and toēmnes ðæm lande norðewardum, *Cwēna land*. Ðā Cwēnas hergiað hwilum on ðā Norðmen ofer ðone mōr, hwilum ðā Norðmen on hȳ. And ðær sint swiðe micel meras fersce geond ðā mōras; and berað ðā Cwēnas hyra scypu ofer land on ðā mēras, and ðanon hergiað on ðā Norðmen; hȳ habbað swyðe lytle scypa and swyðe leohte (King Alfred 1900)².

Wzmianki o krainie Kwenów znajdujemy również w spisanej w XII wieku *Sadze o Egillu* (Załużska-Stromberg 1974: 83), opowiadającej dzieje życia skalda Egilla Skallagrimssona (il. 2). Na kartach tej historii odnotowano, że kiedy rodak Egilla Torolf

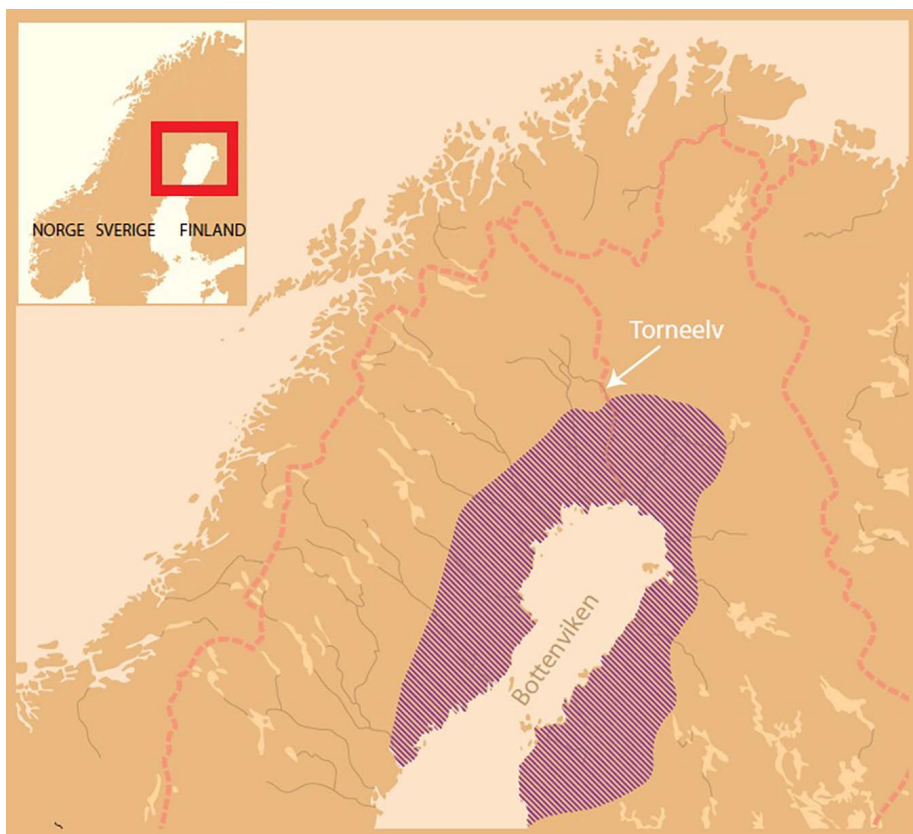

Ilustracja 2. Kwenlandia w 840 r. W staronordyckich sagach sugerowano, że Kwenlandia zajmowała cały Półwysep Fennoskandzki

Źródło: Colbeck (1905).

² „W południowej części kraju po drugiej stronie góry jest Svealand, aż do północnej części kraju; i wzdłuż północnej części kraju znajduje się „kraina Kwenów”. A wszędzie na obszarach górskich są bardzo duże jeziora, a Kwenowie niosą swoje łodzie lądowe do tych jezior i stamtąd niszczą Norwegów” (tłum. S.H.).

Kveldulfsson spędził zimę w podróży „w Finnmarku” i handlował z Saamami (prawdopodobnie ok. 870 r.), przyszedł do niego jakiś „Kwen” (staronordycki: *kvenir*) wysłany przez „króla krainy Kwenów – Faravida”. Według hipotezy fińskiego historyka Jouku Vahtolaville jeśli Torolf Kveldulfsson podróżował bezpośrednio na wschód ze swojego rodzinnego miasta w Vefsn³, dotarł do Zatoki Botnickiej. Islandzki *Flateyjarbók* (łac. *Codex Flateyensis*)⁴ z końca 1300 roku odróżnia krainę Kwenów od Finlandii: „na wschód od Numedalen znajduje się Jämtlandia, obok Hälsingland, a następnie Kwenland, obok Finlandii, obok Karelii” (il. 3).

Ilustracja 3. Obszar dawnego Kwenlandu u wybrzeży Zatoki Botnickiej

Źródło: Julku (1986).

³ Gmina Vefsn leży w regionie Nordland, a jej głównym miastem jest Mosjøen.

⁴ *Flateyjarbók* (łac. *Codex Flateyensis*) – średniowieczny islandzki manuskrypt, spisany prawdopodobnie w latach 1387–1394 na północy Islandii, zawierający teksty skandynawskich sag i poematów (Wallace 2001).

Wielu badaczy zgadza się z interpretacją fińskiego historyka Kyösti Julku dotyczącą położenia i pierwotnego zasięgu Kwenlandu. Porównanie odniesień geograficznych i załączników do mapy „Kwenland” w źródłach skandynawskich i rosyjskich wskazuje na rozbieżności w tej kwestii: norweskie (islandzkie) i szwedzkie sagi królewskie twierdzą, że Kwenland znajdował się na północ od Hälsingland⁵, ale na północ od Finlandii, podczas gdy współczesne rosyjskie źródła podają, że „Kajana” lub „Jezioro Kajano” (tj. Morze Kweńskie) znajdowało się na zachód od Karelii. Według Julku (1986) teren Kwenlandu obejmował prawdopodobnie obszar od rzeki Kyrö, dalej na północ wzdłuż wybrzeża Finlandii, do Doliny Tornedalen, a po szwedzkiej stronie na południe za Skellefteå, a więc cały pas wybrzeża wokół wewnętrznej części Zatoki Botnickiej.

Jednak badania archeologiczne nie wykazały ciągłości stałego osadnictwa fińskiego w niektórych obszarach uważanych za terytorium Kwenlandu (m.in. w Dolinie Torne) zapewne dlatego, że na tym obszarze mieszkali Tornedalczycy, inna grupa etniczna, wyraźnie podkreślająca swoją odmiennność, aczkolwiek również posiadająca ugrofińskie korzenie (zob. Banaś 2010). Wydaje się, że w północnej Norwegii pojęcie Kwenlandu żyło długo; według spisu z 1701 roku trzech Kwenowie z Lyngen i Ullsfjord „urodzili się w Kwenlandzie”, co potwierdzają również raporty graniczne majora Petera N. Schnitlera⁶ z lat 40. XVIII wieku. Schnitler twierdził, że zgodnie z tradycją ludową Kwenland rozciągał się 20 km na zachód i 20 km na wschód od Torneå i 30 km w górę rzeki Torne. W 1717 roku misjonarz Thomas von Westen odnotował, że wielu dobrych stolarzy w Alcie przybyło „z Kwenlandu”.

Jak już wspomniano, użycie terminu „Kwen” na określenie grupy ludzi budziło wiele wątpliwości; nadany przez inne grupy etniczne, niejako z zewnątrz, był negatywnie nacechowany, podobnie jak określenia „Finn” i „Lapp” w stosunku do Saamów (Niemi 2002: 45). Naukowcy nie odnaleźli jednak źródeł zawierających nazwy, którymi Kwenowie określali siebie nawzajem. Jednak starsze zabytki piśmiennicze z terenu północnej Norwegii świadczą o tym, że stosowanie terminu „Kwen” w stosunku do mieszkańca Kwenlandu było powszechną praktyką (Gutormsen 2009: 60).

Badania nad użyciem słowa „Kwen” w materiałach źródłowych z XVIII wieku w takich regionach jak północny Troms, Alta, Kautokeino i Avjovarre pokazują,

⁵ Historyczna prowincja w środkowej Szwecji, nad Zatoką Botnicką.

⁶ Peter Schnitler (17.01.1690–23.01.1751) był duńskim/norweskim prawnikiem i oficerem wojskowym. Za szczególną zasługę poczytuje mu się pracę w Norwesko-Szwedzkiej Komisji Granicznej w latach 40. XVIII w. Jego protokoły zostały opublikowane w trzech tomach (w 1929, 1962 i 1985 r.) pod tytułem *Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745* (Inspekcyjne protokoły graniczne majora Petera Schnitlera 1742–1745) (Tretvik 2014; Arntzen 2014).

że termin ten był używany w odniesieniu do imigrantów w północnej Norwegii, których językiem ojczystym był fiński, i był terminem wyłącznym, tj. stosowanym do określenia tej grupy, z wyraźnym wyłączeniem Saamów Nadmorskich (norw. *sjøsamer*)⁷. Nie stwierdzono również, zjawiska odwrotnego, a mianowicie określania Saamów mianem „Kwen”. Dowodzi to, że władze w swoich rejestrach wyraźnie rozróżniały między *samer* i Kwenami zwanymi *qvæn*. Konstatując, można stwierdzić, że w północnej Norwegii termin ten był rozumiany jako określenie fińskich imigrantów i ich potomków (Guttormsen 2001: 23).

2. Najstarsze ślady Kwenów w północnej Norwegii

Odkrycie wykonanego z brązu wisiora z IX wieku na terenie targowiska we wsi Badderer (gmina Kvænangen, region Finnmark) dowodzi, że między północną Norwegią a obszarami na wschód od Zatoki Botnickiej zachodziły wcześniejsze kontakty, niż wskazują na to dokumenty historyczne. Nie wiadomo, kiedy pierwsi Kwenowie przybyli do północnej Norwegii. Niektóre nowe znaleziska śladów osadnictwa nordyckiego w zewnętrznych częściach fiordów w północnym Troms, między innymi w Kvænangen, wskazują na to, że przynajmniej przez pewien czas populacja nordycka musiała być obecna w tym rejonie. Nazwa Kvænangen mogła powstać w epoce żelaza, do VIII wieku, jako nazwa fiordu utworzona przez prefiks *kvæn-* i nordycki sufix *-angr*, podobnie jak w przypadku fiordów Gratangen, Malangen, Salangen i Varanger (Guttormsen 2001: 23).

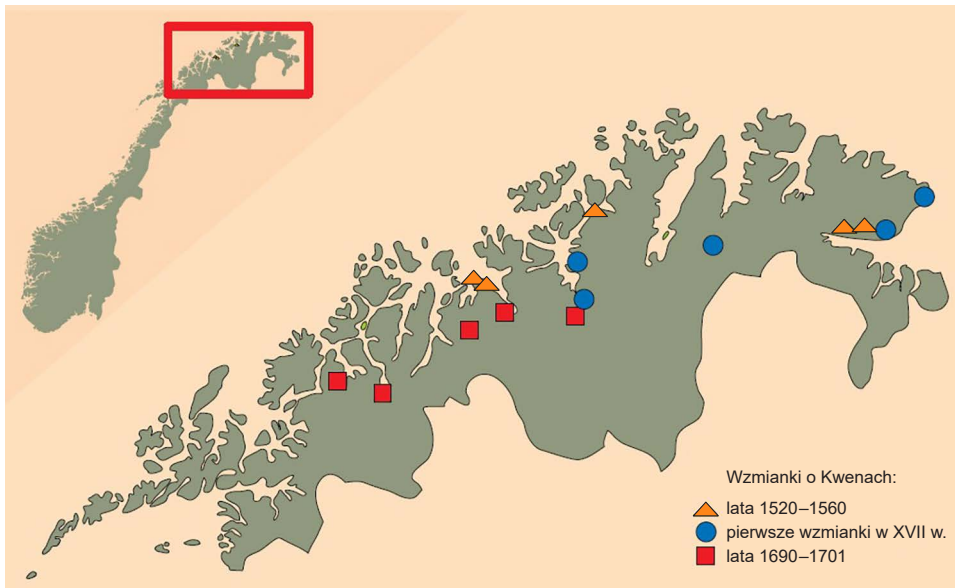
Najstarsze wzmianki o Kwenach w północnej Norwegii pokrywają się z danymi podatkowymi z XVI wieku. W rejestrze z 1521 roku znajdujemy tylko jeden rekord dotyczący Kwena, prawdopodobnie w Skjervøy (północny Troms), podczas gdy w 1567 roku Kwenowie są zarejestrowani w Skjervøy i w Kiberg w Varanger. W kolejnych latach obserwujemy dalszy napływ Kwenów obejmujący zaskakująco duży obszar geograficzny. Niemniej nie ma dowodów na to, by ich osadnictwo miało charakter stały czy sezonowy (ze względu na połowy).

⁷ Saamowie Nadmorscy to Saamowie, którzy mieszkali wzdłuż wybrzeża i fiordów. Zajmowali się handlem rybami i hodowlą zwierząt. W szerszym znaczeniu słowo *sjøsamer* odnosi się do Saamów mieszkających na wybrzeżu, niezależnie od sposobu zarobkowania, oraz do Saamów, którzy wywodzą się z ludności chłopskiej lub rybackiej. Saamowie Nadmorscy posługiwali się wieloma dialektami, które w większości wymarły z powodu norweskiej polityki nordyzacyjnej prowadzonej w XIX i XX w. (Gaski i Berg-Nordlie 2019).

3. Osadnictwo Kweńskie w XVII i XVIII wieku

Według starszych badań stałe osadnictwo kweńskie w północnej Norwegii rozpoczęło się dopiero w XVIII wieku. Ostatnie badania wykazały jednak, że w północnej Norwegii odnaleziono ślady osadnictwa stałego pochodzące z drugiej połowy XVII wieku. Mimo że imigracja kweńska rozpoczęła się przed 1700 rokiem, dopiero później się nasiliła. Godny uwagi jest fakt, że w pierwszej połowie XVII wieku większość Kwenów osiedliła się w północnym Troms i zachodnim Finnmarku. W wieku XVIII miały miejsce dwa okresy (lata 1710–1740 i 1770–1800), które charakteryzowały się wyjątkowo dużą migracją Kwenów, co jest szczególnie dobrze udokumentowane w północnym Troms, nieco gorzej w Alcie.

Prawdopodobną przyczyną, dla której te tereny stały się szczególnie atrakcyjne dla Kwenów, był fakt, że na obszarze Tornedal w latach 1660–1690, 1708–1709 i 1716–1719 panował nieurodzaj i głód, w związku z czym wiele gospodarstw na tamtym terenie zostało opuszczonych (Guttormsen 2001: 25). Ponadto Wielka Wojna Nordycka (1701–1720) odcisnęła swoje piętno na fińskich rolnikach z Ostrobotni, którzy z powodu rosyjskich najazdów, płądrowania i eksterminacji ludności miejscowej uciekli na zachód w kierunku wybrzeża Norwegii, do północnego Troms (il. 4).

Ilustracja 4. Osadnictwo kweńskie na podstawie wzmianek w źródłach historycznych

Źródło: Guttormsen (2001: 24).

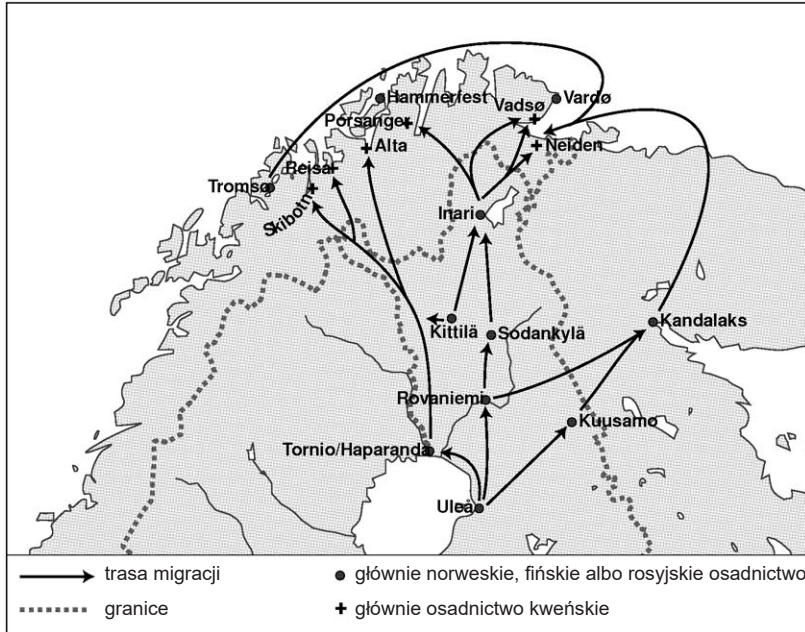
Hege Guttomsen (2001: 24) przekonuje, że zaistniało tu oddziaływanie między tak zwanymi czynnikami wypychającymi i przyciągającymi: czynniki, które wypędziły ludzi z Finlandii i Szwecji, oraz czynniki, które doprowadziły ludzi do Norwegii i na Ocean Arktyczny.

Najważniejsze wyjaśnienie leży w warunkach panujących na obszarach, z których pochodzili wędrowcy. Rolnictwo w północnej Finlandii i w dolinie Torne przeszło kryzys w XIX wieku. Z kolei Norwegia potrzebowała siły roboczej w różnych dziedzinach gospodarki (rolnictwo, rybołówstwo i górnictwo) i oferowała dobre warunki zatrudnienia. Głównym motywem do przeprowadzki był jednak połów, białe złoto. Działalność połowowa na fiordach wzdłuż całego wybrzeża Oceanu Arktycznego przez cały rok zapewniała pracę kobietom i mężczyznom, zarówno na morzu, jak i na lądzie. Dla mieszkańców północnych krańców Półwyspu Skandynawskiego wybrzeże Oceanu Arktycznego było obszarem sezonowych migracji od setek lat. Niemal każda rodzina miała kogoś, kto wyruszył w podróż na północ, by łowić ryby wiosną i zimą, a wracał latem lub jesienią, nie tylko z sakiewką pełną pieniędzy, lecz również z opowieściami z wybrzeża, które Kwenowie nazwali Ruija (Evjen 2010).

Tereny, na których osiedlali się Kwenowie, nie były jednolite etniczne; zamieszkane były zarówno przez Norwegów, jak i przez Saamów. Zjawisko amalgamacji kulturowej pomiędzy Saamami a Kwenami było powszechne (Bjørklund 1983: 163). Wśród kweńskiej populacji od pierwszej połowy XVIII wieku dominowali mężczyźni w średnim wieku, tj. 30–40-letni. Według źródła z 1740 roku jedynie około 8% kweńskich mężczyzn przyjechało do Norwegii ze Szwecji lub Finlandii z żoną, natomiast 39% poślubiło saamskie kobiety (Guttomsen 2001: 22–23). W tym okresie Kwenowie zaadaptowali wiele cech kulturowych swoich saamskich sąsiadów. Kwenowie stali się dwujęzyczni, zaczęli żyć z rybołówstwa, tak jak czynili to Saamowie, potrafili jednak lepiej od nich uprawiać ziemię. Nosili również ubrania i używali przedmiotów, które zazwyczaj uważane są za saamskie (Bjørklund 1983: 164–165).

Norweski historyk Einar Niemi (1994: 125) określił XIX wiek w północnej Norwegii mianem stulecia imigracji (choć równie dobrze można by scharakteryzować ten okres jako wiek emigracji, szczególnie ze względu na wyjazdy do Ameryki). Korzystne warunki gospodarcze sprawiały, że wiele grup, w tym Kwenowie, przyjeżdżało do tej części kraju. Do przyjazdu wciąż zachęcały możliwości uprawy ziemi oraz rybołówstwo, pojawiły się jednak nowe czynniki, a jednym z nich był młody przemysł wydobywczy, między innymi kopalnia miedzi w Alcie. Często łączono rolnictwo z pracą w kopalni. Urbanizacja dawała impuls do przyjazdu służbie, robotnikom, rzemieślnikom i kupcom. Ludzie wykształceni robili kariery w administracji. W drugiej połowie XIX wieku i w kolejnych latach zachętę stanowiła praca przy budowie dróg, a później linii kolejowych. Imigracja kweńska

w tym stuleciu może być postrzegana jako kontynuacja imigracji sezonowej do pracy w rybołówstwie. Różnicę stanowiła gałąź gospodarki, na którą skierowana była imigracja w drugiej połowie wieku. Najczęściej przyjazdy do północnej Norwegii skutkowały trwałym osadnictwem (il. 5).

Ilustracja 5. Migracja Kwenów w XIX w.

Źródło: Hansen i Niemi (2004).

Mówi się także o czwartym etapie imigracji. Miał on miejsce po II drugiej wojnie światowej. Podobnie jak wcześniej, również i wtedy decydującą rolę odegrała imigracja zarobkowa o charakterze sezonowym, która w dużym stopniu zaowocowała osadnictwem (Niemi 1994: 125). W Norwegii istniało duże zapotrzebowanie na siłę roboczą w przemyśle rybnym, zwłaszcza w sezonie letnim. Jednocześnie w północnej Finlandii nastąpiły ciężkie czasy z powodu transformacji rolnictwa i leśnictwa (Skarstein 2002: 100–101).

4. Ewolucja norweskiej polityki względem mniejszości kweńskiej

Polityka względem mniejszości narodowych jest elementem wewnętrznej polityki państwa, którą cechuje duża dynamika uzależniona od sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej danego kraju. W okresie stabilnej ekonomii, ładu społecznego i narodo-

wego bezpieczeństwa oraz braku kontrowersyjnych ideologii polityka względem mniejszości przybiera bardzo łagodne, liberalne formy. I *vice versa*, w okresach niestabilnych politycznie państwo zwykle zaostrza swe działania względem mniejszości (Niemi 1994: 16).

Niemi (1994: 16) wyróżnia pięć najbardziej produktywnych analitycznie modeli prowadzenia polityki wewnętrznej względem mniejszości narodowych:

1. Segregacja – mniejszość pozostaje poza nawiasem społecznym i jest pozostawiona sama sobie, nie podejmując prób integracji z większością.
2. Akulturacja – celem tej polityki jest integracja odbywająca się w sposób harmonijny, bez użycia silnych narzędzi politycznych, zakładająca współdziałanie mniejszości i większości.
3. Asymilacja – zakłada świadomą integrację mniejszości na zasadach określonych przez większość. Okres trwający od około 1850 roku do II wojny światowej charakteryzuje polityka asymilacyjna.
4. Pluralizm – integracja pomiędzy różnymi grupami etnicznymi odbywa się bez uszczerbku dla kulturowego dziedzictwa żadnej z nich. Norweską politykę względem Saamów od około 1980 roku charakteryzuje polityka pluralistyczna.
5. „Non-policy”, tj. brak oficjalnej polityki względem mniejszości narodowych.

Od XVIII wieku do II wojny światowej polityka państwa norweskiego wobec mniejszości i stosunek do Kwenów uległy zasadniczej zmianie. W XVIII wieku nie istniała odrębna polityka względem mniejszości, a ogólny stosunek wobec Kwenów można ocenić jako pozytywny. W tym czasie skupiano się na fizjokratycznej ideologii biznesu, która kładła nacisk na rolnictwo jako podstawę tworzenia wartości, co oznaczało, że wiedzę rolniczą Kwenów uważano za ważną dla rozwoju północnej części kraju. Ponadto zasiedlali oni rzadko zaludnioną część państwa, co było dodatkowym atutem. Przez cały XIX wiek Kwenowie byli również uważani za ważną siłę roboczą i źródło zasobów dla rozwoju gospodarczego i modernizacji (Niemi 2003: 130).

Oficjalne stanowisko wobec Kwenów ulegało stopniowemu zaostrzeniu od połowy XIX wieku; skoncentrowane osady, w których mieszkali Kwenowie, niepokoiły Norwegów i wpłynęły na kształt późniejszej polityki wobec nich. W latach 40. XIX wieku w Norwegii odbyła się debata polityczna dotycząca mniejszości, a na początku lat 20. XX wieku parlament Królestwa Norwegii (Storting) podjął pierwsze decyzje w sprawie wprowadzenia ścisłej polityki asymilacyjnej wobec Kwenów i Saamów (Niemi 2003: 133). Przyczyny tej norweskiej polityki wobec Kwenów były złożone – postrzegano ich jako potencjalne zagrożenie dla polityki bezpieczeństwa państwa norweskiego. Należy podkreślić, iż Finlandia w latach 1809–1917 była głównym księstwem rosyjskiego cara, a władze norweskie martwiły się, że imigranci z Finlandii byli obywatelami rosyjskimi (i fińskimi). Obawiano się, że Rosja może

wykorzystać Kwenów w celu zwiększenia wpływów rosyjskich w Finnmarku (Nielsen 1995: 207–209). Zarówno w Europie kontynentalnej, jak i w Norwegii i Szwecji Rosja była postrzegana jako zagrożenie. Północne krańce Półwyspu Skandynawskiego, a szczególnie Finnmark uznawano za szczególnie narażone na rosyjską inwazję ze względu na dawne przekonanie, że Rosja chce mieć na tym obszarze dostęp do portów pozbawionych lodu (Berg 2001: 53; Nielsen 2001: 67).

Strach ten był systematycznie wykorzystywany przez wojsko do legitymizacji budowy norweskiej obrony. W XIX wieku państwo norweskie doświadczyło narastającego nacjonalizmu, co doprowadziło do szeregu działań mających na celu odbudowę tożsamości narodowej na obszarach północnych i przygranicznych (Lindgren 2003: 141). Teemu Ryymin (2001: 95–100) pokazał w swoich badaniach, jak rodzący się romantyzm narodowy w Finlandii w latach 40. XIX wieku przekształcił się w radykalne zjawisko „finomanii” (norw. *fennomani*), które wiązało się z dużym zainteresowaniem naukowym językiem i kulturą fińską. Kultura fińskojęzyczna musiała zdobyć dominującą pozycję w Finlandii. Od lat 60. XIX wieku ruch ten wykazywał zainteresowanie diasporą w fińskojęzycznych grupach ludności, w związku z czym „kwestia kweńska” stała się częścią tego ruchu. Te działania nie uszły uwadze władz norweskich i spowodowały, że zagrożenia związane z fińską granicą stały się jeszcze bardziej istotne. W konsekwencji umiarkowana polityka asymilacyjna, która była stopniowo wprowadzana przez rząd od połowy XIX wieku, uległa eskalacji pod jego koniec. Po 1880 roku dawne pozytywne postawy wobec Kwenów jako grupy etnicznej zanikły. Obecność Kwenów na terytorium Norwegii była postrzegana jako zagrożenie bezpieczeństwa politycznego norweskiego społeczeństwa, zarówno na szczeblu lokalnym, jak i krajowym (Niemi 2003: 133).

Działania w ramach polityki nordyzacyjnej (norw. *fornorskningpolitikk*) obejmowały politykę językową, szkolną, kościelną, gruntową i kolonizację. Na przełomie wieków polityka ta osiągnęła punkt kulminacyjny we wszystkich obszarach, a wysiłki nordyzacyjne były coraz bardziej zsynchronizowane. Na przykład w strefach przygranicznych na wschodzie budowano stanowe domy dla uczniów, kościoły i kaplice, a ustawa o sprzedaży gruntów państwowych w Finnmarku z 1903 roku miała na celu promowanie norweskich interesów (Eriksen-Niemi 1981: 48–81). Próba asymilacji Kwenów i Saamów stała się długim i kosztownym procesem. Zwiększona konkurencja na coraz bardziej napiętym rynku pracy, ideologia odbudowywania narodu i potrzeba wprowadzenia środków polityki bezpieczeństwa na północnym obszarze przygranicznym wpłynęły na postawę władz norweskich i jej politykę wobec mniejszości na północy (Eriksen i Niemi 1981: 142–143). Ryymin wskazał, że w tamtym okresie Kwenowie byli prezentowani jako grupa niema i pasywna wobec podjętych działań. Zdarzały się próby mobilizacji kulturowej w latach 1880–1910, na przykład drukowanie własnej fińskojęzycznej

gazety, otwarcie biblioteki, powołanie grupy czytelniczej oraz szkoły, ale działania te nie były niestety długotrwałe (Eriksen i Niemi 1981: 205).

Od zerwania unii norwesko-duńskiej w 1905 roku aż do wybuchu I wojny światowej polityka wobec Kwenów i Saamów nie uległa znaczącej zmianie – okres ten charakteryzuje się konsolidacją i ciągłością opresyjnej polityki wobec mniejszości. Saamowie i Kwenowie byli postrzegani jako „nienarodowi” i „nieoświeceni”, a w konsekwencji jako łatwe ofiary agitacji idei socjalistycznych (Eriksen i Niemi 1981: 99). Po rewolucji rosyjskiej w 1917 roku Finlandia ogłosiła niepodległość 6 grudnia tego samego roku. W latach 1918–1920 władze fińskie realizowały ekspansywną politykę zagraniczną, gdyż Finlandia chciała rozszerzyć terytorium na północ i wschód (Eriksen i Niemi 1981: 134–142). Norweskie władze obawiały się, że Kwenowie zechcą współpracować z Finlandią w celu włączenia części północnej Norwegii do Wielkiego Królestwa Fińskiego (Ryymän 2003: 205). Termin „fińskie zagrożenie” (norw. *den finske fare*) był używany dla określenia strachu władz norweskich przed Finlandią (Ryymän 2003: 36–39). Jednym z elementów tego niepokoju były tak zwane „kolonie Kwenów”, w których stanowili oni większość populacji. W konsekwencji politykę norwegizacyjną można interpretować jako próbę zmniejszenia lub neutralizacji owego niebezpieczeństwa.

Zagrożenie ze strony Finlandii i Rosji było postrzegane jako najwyższej wagi, choć Rosja chwiała się w posadach. Rewolucja rosyjska i niepodległość Finlandii doprowadziły do niejasnej sytuacji w zakresie polityki bezpieczeństwa Norwegii. Z obawy przed „czerwonym niebezpieczeństwem” w przygranicznym hrabstwie Finnmark wzmocniono policję. Ponadto rozpoczęto działania inwigilacyjne i wywiadowcze skierowane konkretnie na środowisko Kwenów i laestadian (członkowie pietystycznego ruchu religijnego założonego przez Larsa Leviego Laestadiusa) (Ryymän 2003: 142–155, 337).

W okresie międzywojennym władze norweskie kontynuowały norweską politykę wobec Kwenów i Saamów polegającą głównie na wykorzenianiu języka kweńskiego z kościołów i szkół. Podjęto również działania separatystyczne mające na celu ograniczenie praw społeczności Kwenów w północnym Troms, Finnmarku i Finlandii. Władze norweskie skutecznie utrudniały działania zarobkowe Kwenów i Saamów, zaniechały rozbudowy infrastruktury energetycznej, pocztowej i drogowej na tych terenach. Handel przygraniczny został znacząco ograniczony (Ryymän 2003: 334–337).

Ta restrykcyjna polityka ochronna w stosunku do Finlandii została nieco złagodzona w latach 30. XX wieku, a zawirowania w stosunkach między Norwegią a Finlandią nastąpiły dopiero po wybuchu II wojny światowej i ataku Rosji na Finlandię w 1939 roku, a także w czasie późniejszej wojny zimowej.

5. Okres powojenny

Odbudowanie spalonego przez wojska niemieckie pod koniec II wojny światowej Finnmarku i północnego Troms było wielkim wyzwaniem dla całego kraju. W latach 1945–1961 władzę sprawowała Partia Pracy, a wzrost gospodarczy był kluczowym celem polityki państwa. Bezpośrednio po wojnie skupiono się na odbudowie kraju i podnoszeniu poziomu życia. Rząd skoncentrował się na wzroście gospodarczym i budowaniu dobrobytu, co można było osiągnąć między innymi poprzez zwiększenie zatrudnienia (Bergh 1981: 20; Bull 1995: 87). U podstaw tej polityki leżała silna ideologia równości, w myśl której należało usunąć podstawy konfliktów, tworząc jednorodną wspólnotę narodową (Zachariassen 2003: 103; 2004: 138).

Historyk Stian Bones przekonuje, że okres powojenny cechował ścisły związek między zimną wojną a silnym przekonaniem o pozytywnych skutkach modernizacji. Szczególnie ważne było wykazanie, że zmiany i warunki życia w Norwegii były lepsze niż w Związku Radzieckim, co miało pomóc w ograniczeniu wpływów komunistycznych w północnej Norwegii (Bones 2007: 245–246). W czasach odbudowy kraju polityka wewnętrzna wobec Kwenów uległa złagodzeniu, częściowo dlatego, że nie widziano już w nich bezpośredniego zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa (Eriksen i Niemi 1981: 349). Niemniej pojęcie „fińskiego niebezpieczeństwa” było nadal obecne w świadomości społecznej do końca lat 70. XX wieku (Bergh i Eriksen 1998: 234). W praktyce oznaczało to, że Kwenowie byli nadal do pewnego stopnia postrzegani jako zagrożenie dla polityki bezpieczeństwa, ale rząd nie kontynuował przedwojennej polityki asymilacyjnej. Należy pamiętać, że Norwegia miała wspólną granicę ze Związkiem Radzieckim na północy, więc obawiano się szpiegostwa transgranicznego (Bones 2007: 56). Innymi słowy, w okresie powojennym Związek Radziecki był uważany za główne zagrożenie Norwegii, podczas gdy mniejszości saamskie i kweńskie oraz Finlandia były postrzegane jako drugorzędne zagrożenie (Eriksen 2001: 147–148). Niemniej położenie geopolityczne Finlandii oraz rozbudzone ambicje wobec Kwenów były problematyczne dla władz norweskich.

Z jednej strony Kwenowie byli pod wieloma względami niewidoczni dla norweskiej opinii publicznej, z drugiej strony natomiast łączono ich z ruchem komunistycznym, co w konsekwencji spowodowało, że zostali uznani za „nowe etniczno-komunistyczne zagrożenie” (Bergh i Eriksen 1998: 260–267). Ponadto część Kwenów sympatyzowała z ruchem komunistycznym, a „czerwony Kwen” zagrażał realizacji polityki bezpieczeństwa. Populacja regionów przygranicznych na północy była również postrzegana jako bardziej międzynarodowa niż gdzie indziej w kraju. Służby nadzoru w Norwegii widziały w Kwenach oraz nowych fińskich imigrantach w Finnmarku i Troms potencjalne zagrożenie.

Pod koniec lat 50. XX wieku wzrosła fińska emigracja zarobkowa do północnej Norwegii. Należy odnotować, że na emigrację decydowały się głównie kobiety ubiegające się o pracę w szybko rozwijającym się przemyśle rybnym. Przyczyną tej sytuacji było wysokie bezrobocie w północnej Finlandii (Tjelmeland 2002: 6–8). Finowie poszukujący pracy w północnej Norwegii musieli mieć specjalne zezwolenie na pracę, a ci, którzy tu mieszkali i pracowali, musieli regularnie odnawiać zezwolenia na pracę i pobyt (Eriksen 2001: 149). W 1957 roku wprowadzono również specjalne zasady dotyczące przepustek dla obywateli nordyckich udających się do Troms i Finnmarku, obowiązujące aż do 1975 roku. Oznaczało to, że ta część Norwegii północnej funkcjonowała w tym okresie poza skandy-nawskim związkiem paszportowym gwarantującym wolność paszportową od lat 50. XX wieku (Tjelmeland 2003: 92–93).

W okresie powojennym władze norweskie koncentrowały się szczególnie na rekonstrukcji, modernizacji i uprzemysłowieniu północnego regionu. Przełom lat 60. i 70. XX wieku stał się punktem zwrotnym. W tym okresie rozpoczęło się polityczne i społeczne dowartościowywanie różnorodności etnicznej, co było zapewne konsekwencją tzw. „konfliktu w Alcie” (norw. *Alta-konflikten*)⁸. Wydarzenia

⁸ „Spór o Altę” lub „konflikt w Alcie” odnosi się do serii masowych protestów w Norwegii pod koniec lat 70. i na początku lat 80. XX w. dotyczących budowy hydroelektrowni na rzece Alta w regionie Finnmark, w północnej Norwegii. Przyczyną kontrowersji była publikacja planu Norweskiej Dyrekcji ds. Zasobów Wodnych i Energii (NVE), w którym zapowiedziano budowę zapory i elektrowni wodnej. Powstanie takiej konstrukcji wytworzyłoby sztuczne jezioro oraz spowodowało zalanie wioski Saamów w Máze. Po tym, jak pierwotny plan spotkał się z oporem politycznym, zaproponowano mniej ambitny projekt, który ograniczałby przesiedlenia mieszkańców Saami i w mniejszym stopniu zakłócał migrację reniferów i połowy dzikich łososi. 12 lipca 1978 r. powstał popularny ruch przeciwko rozwojowi drogi wodnej Alta-Kautokeino (nor. Folkeaksjonen mot utbygging av Alta-Kautokeinovassdraget), który stał się platformą organizacyjną dla pierwszych przeciwników prac budowlanych. Jesienią 1979 r., gdy budowa miała się rozpocząć, protestujący wykonali dwa akty nieposłuszeństwa obywatelskiego: na placu budowy w Stilli aktywiści usiedli na ziemi i zablokowali maszyny, a jednocześnie działacze Saami rozpoczęli strajk głodowy pod norweskim parlamentem. Odtajnione dokumenty pokazują, że rząd planował wykorzystanie sił militarnych jako wsparcia logistycznego dla władz policji w ich wysiłkach zmierzających do powstrzymania protestów. Jednak ówczesny premier Odvar Nordli, chcąc uniknąć eskalacji konfliktu, obiecał rewizję decyzji parlamentu, ale norweski parlament potwierdził jednak decyzję o zalaniu terenów Saamów. Ponad tysiąc demonstrantów przykuło się do miejsca budowy, gdy prace rozpoczęły się ponownie w styczniu 1981 r. Policja zareagowała z dużą siłą; w pewnym momencie 10% wszystkich norweskich policjantów stacjonowało w Alcie (w tym czasie kwaterowano ich na statku wycieczkowym). Protestujący zostali siłą usunięci przez policję. Centralne organizacje ludu Saamów zaprzestały wszelkiej współpracy z rządem norweskim. Dwie kobiety Saami podróżowały nawet do Rzymu, aby w tej sprawie złożyć petycję u papieża. Sąd Najwyższy wydał orzeczenie na korzyść rządu na początku 1982 r. Wtedy to zaprzestano protestów. Budowa elektrowni wodnej w Alcie została ukończona w 1987 r. Kontrowersje w Alcie, które stały się pierwszym poważnym wstrząsem

w Alcie stały się przyczynkiem do ogólnonarodowej dyskusji na temat mniejszości narodowych i ich praw do samostanowienia. Akt saamskiego nieposłuszeństwa obywatelskiego był ważny również dla Kwenów, ponieważ przyczynił się do wzrostu świadomości etnicznej i tożsamościowej wśród przedstawicieli etnosu. Aczkolwiek proces samookreślenia Kwenów był i pozostaje skomplikowany, a ponadto przebiega mało dynamicznie.

Od tej pory władze lokalne przejawiały inicjatywy mające na celu odbudowę tożsamości mniejszości etnicznych. Powołano zespoły badające historię lokalną, która stała się także przedmiotem nauki w szkołach.

W latach 70. XX wieku „fińskie zagrożenie” stopniowo traciło swój pierwotny wymiar. W tym okresie Norwegia stawała się państwem dobrobytu, a moderowanie norweskiej polityki bezpieczeństwa było ważne dla nawiązania dobrych stosunków z sąsiednimi krajami na północy. Niemniej nie oznacza to, że strach przed „fińskim niebezpieczeństwem” się skończył. Potomkowie imigrantów mówiących po fińsku zostali poddani długiemu procesowi nordyzacji. W dniu 8 grudnia 2000 roku Rada Ministrów zatwierdziła raport Stortingu nr 15 dotyczący lat 2000–2001 (St.meld. nr 15 (2000–2001)) zatytułowany *Mniejszości narodowe w Norwegii – w sprawie polityki państwa wobec Żydów, Kwenów, Romów (Cyganów), Tatarów i „Finów leśnych”* (norw. *skogfinner*). Raport parlamentu był kontynuacją podpisania przez Norwęgę w 1992 roku Paktu Rady Europy w sprawie języków regionalnych i mniejszościowych oraz ratyfikowanej w 1999 roku Ramowej konwencji o ochronie mniejszości narodowych.

Myślą przewodnią raportu jest godność człowieka oraz strategie działania na rzecz praw człowieka. Zgodnie z Międzynarodowymi paktami praw obywatelskich i politycznych z 1966 roku osoby należące do mniejszości etnicznej, religijnej lub językowej mają prawo do promowania własnej kultury, uznania ich religii i praktykowania jej oraz używania własnego języka. W 1999 roku przepisy te zostały włączone do ustawodawstwa norweskiego. Autorzy raportu bardzo ogólnie określają pojęcie mniejszości narodowych, definiując je jako „etniczną, religijną i/lub

politycznym od czasu debaty o członkostwie Norwegii w Unii Europejskiej w 1972 r., były ważne z kilku powodów. Po pierwsze, rząd ustanowił prawa Saami jako ludu tubylczego do ziem północnej Norwegii. Proces ten osiągnął kluczowy etap w 2005 r., kiedy uchwalono Ustawę o Finnmarku i przekazano Saamom około 96% (około 46 000 km²) obszaru w regionie Finnmark. Obszar ten jest zarządzany przez agencję Finnmark Estate. Uważa się, że chociaż Saamowie przegrali „bitwę o Altę”, osiągnęli ważne długoterminowe korzyści, ponieważ kontrowersje w Alcie połączyły dwa odseparowane środowiska etniczne, tj. Norwęgów i Saamów. Po wtóre, wzrosło i ożywiło się zainteresowanie ludem Saamów oraz ich kulturą. Powstała w czasie protestów w Alcie organizacja pozarządowa liczyła 20 000 członków, z których 10 000 aktywnie uczestniczyło w demonstracjach, w tym w marszu Stilla. Organizacja funkcjonowała jako miejsce współpracy między ekologami a działaczami saamskimi, a jej zadaniem była nie tylko walka o ochronę środowiska naturalnego, lecz również walka o prawa Saamów.

językową mniejszość z długotrwałym związkiem z krajem” (St. meld. nr 15 (2000–2001): 2). Język kweński otrzymał status języka mniejszości w 2005 roku, po ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych stworzonej przez Radę Europy.

6. Zagadnienie tożsamości kweńskiej we współczesnym społeczeństwie norweskim⁹

Różne powody przyczyniły się do powrotu Kwenów na społeczną arenę dyskursu politycznego. Ryymin (2001: 62) wymienia trzy kluczowe: 1) etniczna rewitalizacja w skali światowej, która rozpoczęła się mniej więcej w latach 60. XX wieku, a której przesłanki na terenie Norwegii omówione były wcześniej; 2) napływ emigrantów z Finlandii do północnej Norwegii w latach powojennych spowodował, że potomkowie wcześniejszych imigrantów musieli określić swoją tożsamość w odniesieniu do nowych przybyszów; 3) pojawienie się form działalności, w których Kwenowie mogli wykazać się inicjatywą społeczną – wzorem stały się organizacje założone przez Finów oraz Saamów (Ryymin 2001: 55).

O wzroście tożsamości kweńskiej świadczyć może działalność Kweńskiego Instytutu (Kvensk institutt) powstałego w 2005 roku. Instytut został oficjalnie otwarty 14 czerwca 2007 roku i od tego czasu dobrze spełnia swoją funkcję jako narodowy ośrodek kultury i języka kweńskiego. Instytut prowadzony jest przy wsparciu departamentu do spraw kościoła i kultury (Kirke- og kulturdepartementet). Do społecznych zadań instytutu należy tworzenie i prowadzenie rady językowej, a także na dostarczanie informacji o języku i kulturze, jak również rozwijanie, dokumentowanie i rozpowszechnianie wiedzy i informacji na temat języka i kultury Kwenów oraz promowanie jej w społeczeństwie. W zarządzie Instytutu zasiadają przedstawiciele następujących instytucji: gmina Porsanger, władze lokalne w Børselv i Lakselv oraz reprezentanci Norweskiego Arktycznego Uniwersytetu w Tromsø (Niemi 2005).

Na uwagę zasługuje również działalność dwujęzycznego norwesko-kweńskiego czasopisma *Ruijan Kaiku*, którego siedziba mieści się w Tromsø. *Ruijan Kaiku* zostało założone w 1995 roku. Na początku czasopismo wychodziło dwa razy w miesiącu, ale problemy finansowe sprawiły, że obecnie funkcjonuje jako miesięcznik. *Ruijan Kaiku* ma około ośmiu stron i jest czasopismem wielkoformatowym. Redaktorem naczelnym od początku istnienia czasopisma jest Liisa Koivulehto.

⁹ Warto zaznaczyć, że również polscy naukowcy zajmują się problematyką tożsamości Kwenów (por. Banaś 2012; Petryk 2013).

Ruijan Kaiku porusza głównie zagadnienia dotyczące Kwenów, a także działań na rzecz wzmocnienia kweńskiego języka i kultury w Norwegii. Ponadto w miesięczniku publikowane są informacje o innych kweńskich organizacjach w Norwegii, jak również o mniejszościach fińskich/kweńskich w krajach nordyckich.

O dużej aktywności środowisk kweńskich mogą świadczyć subsydia rządowe przydzielone instytucjom kweńskim w latach 2018–2020. Wsparcie operacyjne przyznano Centrum Kultury Kwenów *Halti*, Centrum Językowe *Storfjord* i czasopiśmie *Ruijan Kaiku*. „Te instytucje powinny znajdować się na osobnym stanowisku w budżecie państwa”, powiedział Ivar Johnsen, sekretarz generalny Norweskiego Stowarzyszenia Kwenów, wyjaśniając, że te trzy instytucje przejmują połowę dostępnych funduszy. Według Johnsenia istnieje ogromna potrzeba dotacji inicjatyw kulturalnych *sensu stricto*. Kweński Instytut otrzymał dotację w wysokości 800 tys. koron norweskich na rozwój zasobów edukacyjnych wykorzystywanych w czasie kursów języka kweńskiego. Instytut opracował narzędzia technologii językowej dla języka kweńskiego we współpracy z Uniwersytetem w Tromsø, wykorzystywane przez studentów uczących się tego języka. Stowarzyszenie Kwenów w Alcie (*Alta Kvenforening*) złożyło ciekawy wniosek na przeprowadzenie badania nad wprowadzeniem języka kweńskiego w przedszkolach w Alcii oraz o określenie, które jednostki przedszkolne mogą być odpowiednie do tego celu. „Wspólnie lokalne stowarzyszenie złożyło wniosek o 110 tys. koron norweskich – wyjaśnia Kurt Johnsen, skarbnik *Alta Kvenforening*. – Istnieje duża luka między tym, o co się ubiegaliśmy, a dotacją, którą otrzymaliśmy, więc musimy usiąść i zastanowić się, w jaki sposób możemy ukończyć projekt”. Ponadto lokalne stowarzyszenie w Lakselv otrzymało 30 tys. koron norweskich na rewitalizację języka i kultury. Gmina hrabstwa *Finnmark* otrzymała 100 tys. koron norweskich, aby przygotować *Strategię stosunków kweńsko-północnofińskich w Finnmarku* (Hansen 2018).

W listopadzie 2018 roku w Radzie Województwa Troms odbyło się seminarium dotyczące nowych strategii rozwoju kultury i języka kweńskiego pt. *Przeszłość, przyszłość, teraźniejszość*. W trakcie seminarium poruszano wiele tematów (zapisy sądowe dotyczące Kwenów z końca XIX w., sposoby wdrażania języka kweńskiego do szkół) i omawiano bieżący stan kultury kweńskiej w Norwegii.

Wszystkie przytoczone powyżej wydarzenia układają się w konkretną strategię rozwoju tożsamości narodowej Kwenów. Można nawet zaryzykować hipotezę, że jesteśmy świadkami nowej fali przemyślanej polityki kulturalnej obliczonej na promocję Kwenów długo pozostających w cieniu wydarzeń historycznych.

Bibliografia

- Arntzen, J.G. (2014). Hasło: Peter Schmitler. W: A.M. Godal (red.). *Store norske leksikon*. Oslo: Norsk nettleksikon.
- Banaś, M. (2010). Mäenkieli – most łączący dwa brzegi. Współcześni Tornedalczyzy w dialogu międzykulturowym. W: M. Banaś i T. Paleczny (red.). *Dialog na pograniczu kultur i cywilizacji*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Banaś, M. (2012). Zapomniana mniejszość? Kwenowie w drodze do odbudowy zbiorowej tożsamości. W: D. Czakon i M. Boruta (red.). *Kim jestem? Kim jesteśmy? Antropologiczne i socjologiczne konteksty współczesnej tożsamości*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Bede, St. (1907). *Bede's Ecclesiastical History of England*. Tłum. A.M. Sellar, <https://www.ccel.org/ccel/b/bede/history/cache/history.pdf> (dostęp: 28.12.2020).
- Berg, R. (2001). Russofobiens røtter 1820–1855. W: F. Fagertun, J.E. Myhre i T. Ryymin (red.). *Det farefulle nord. Trusler, og trusseloppfatninger knyttet til Nord-Norge gjennom tusen år. Rapport fra det 25. nordnorske historieseminar, Tromsø 29.9.10.2000*. Seria: Speculum Boreale nr 1. Tromsø: Universitetet i Tromsø, s. 53.
- Bergh, T. (red.). (1981). *Vekst og velstand. Norsk politisk historie 1945–1965*. Oslo–Bergen–Tromsø: Universitetsforlaget.
- Bergh, T. i K.E. Eriksen. (1998). *Den hemmelige krigen. Overvåking i Norge 1914–1997*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.
- Bjørklund, I. (1983). Fra ”Bogdelap” til ”qvæn”. Etnisk identitet som økonomisk tilpasning blant kvæner og samer på 1700-tallet. *Heimen* 3: 161–169.
- Bolstad, E. (red.). (2020). *Store Norske Leksikon*, <https://snl.no/kvener> (dostęp: 28.12.2019).
- Bones, S. (2007). *I oppdemningspolitikkenes grenseland. Nord-Norge i den kalde krigen 1947–1970*. Rozprawa doktorska. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Bull, T. (1995). Language maintenance and loss in an originally trilingual area in North Norway. *International Journal of the Sociology of Language* 115: 125–134.
- Colbeck, Ch. (1905). *The Public Schools Historical Atlas*. New York–London–Bombay: Longmans, Green, University of Texas Libraries.
- Eriksen, K.E. (2001). Gjensyn med den finske fare: Finland og Nord-Norge under den kalde krigen. W: F. Fagertun, J.E. Myhre i T. Ryymin (red.). *Det farefulle nord. Trusler, og trusseloppfatninger knyttet til Nord-Norge gjennom tusen år. Rapport fra det 25. nordnorske historieseminar, Tromsø 29.9–1.10.2000*. Seria: Speculum Boreale nr 1. Tromsø: Universitetet i Tromsø, s. 147–149.
- Eriksen, K.E. i E. Niemi. (1981). *Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritetsproblematikk i nord 1860–1940*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Evjen, B. (2010). *Den kvenske befolkningen i Finnmark*, <http://www.kvenskinstittutt.no/historie/> (dostęp: 30.12.2019).
- Gaski, H. i M. Berg-Nordlie. (2019). Sjøsamere. W: E. Bolstad (red.). *Store Norske Leksikon*, <https://snl.no/sjosamer> (dostęp: 30.12.2019).
- Guttormsen, H. (1998). *Spor etter eldre kvensk bosetting i Nord-Troms og Finnmark. I Kvensk historie og kultur*. Seminarrapport v/Nord-Troms Historielag. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Guttormsen, H. (2001). Kvensk innvandring til Nord-Norge. *Ottar. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø Museum – Universitetsmuseet* 236: 22.

- Guttormsen, H. (2009). *Kveninnvandringen til Nord-Troms, Norsk-finske relasjoner. Rapport fra det 34. nordnorske historieseminar. Skibotn 25–27. september 2009*. Seria: Skriftserie fra Institutt for historie og religionvitenskap nr 13. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Hansen, L.I. (2001). Nordisk og nordeuropeisk innvandring til Nord-Norge på 1500-tallet. *Ottar. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø Museum – Universitetsmuseet* 236: 12.
- Hansen, L.I. i E. Niemi. (2004). *Norsk historisk leksikon*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Hansen, L.V. (2018). Fordeling av tilskudd til kvensk språk og kultur. *Ruijan kaiku*, 1. marca 2018, <https://www.ruijan-kaiku.no/fordeling-av-tilskudd-til-kvensk-sprak-og-kultur/> (dostęp: 15.09.2020).
- Julku, K. (1986). *Kvenland–Kainuunmaa*. Oulu: Pohjoinen.
- King Alfred (1900). *Ohthere's First Voyage* (Paragraph 5). Eds. J. Tucker, M. Holmes, S. Rose and T. Baer. University of Victoria, Humanities Computing and Media Centre, <http://web.uvic.ca/hrd/iallt2003/oldenglish/OEparagraph-5.html> (dostęp: 30.12.2019).
- Lindgren, A.R. (2003). Språklig emanipasjon eller språkdød blant kvener og tornedalinger? W: A.V. Mellem (red.). *Innsyn i kvensk historie, språk og kultur: seminarrapport Tromsø mars 2002*. Børselv: Norske kveners forbund/Ruijan kveeniliitto, s. 141.
- Nielsen, J.P. (1995). *Det arktiske Italia. Altas historie*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Nielsen, J.P. (2001). Tsar-Russland: potensiell trussel eller god nabo? Et gjensyn med 'den russiske fare. W: F. Fagertun, J.E. Myhre i T. Ryymän (red.). *Det farefulle nord. Trusler, og trusseloppfatninger knyttet til Nord-Norge gjennom tusen år. Rapport fra det 25. nordnorske historieseminar, Tromsø 29.9–1.10.2000*. Seria: Speculum Boreale nr 1. Tromsø: Universitetet i Tromsø, s. 61.
- Niemi, E. (1978). Den finske kolonisasjon av Nordkalotten–forløp og årsaker. *Ottar. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø Museum – Universitetsmuseet* 103: 98–109.
- Niemi, E. (1994). *Den lange, lange sti over myrene og ind i skogenene. Hvem har trukket opp den?* W: E.A. Drivenes, M.A. Hauan i H.A. Wold (red.). *Nordnorsk kulturhistorie 2. Det mangfoldige folket*. Oslo: Gyldendal, s. 119–131.
- Niemi, E. (2002). *Kvenene – fra innvandrere til utvandrere*. *Kvensk historie, språk og kultur*. Oslo: Gyldendal.
- Niemi, E. (2003). Del I. 1814–1940. W: K. Kjeldstadli (red.). *Norsk innvandringshistorie*. Oslo: Pax forlag, s. 130, 133.
- Niemi, E. (2004). *Kvenene – innvandring og kulturmøte*. W: O. Alsvik (red.). *Kulturmøter: lokalsamfunnet, lokalhistorien og møtet med det fremmede*. Oslo: Norsk lokalhistorisk institutt, s. 153.
- Niemi, E. (2005). *Majoritet og minoritet*, <https://www.kvenskinstittut.no/historie/kulturmoter-og-minoritetspolitikk/> (dostęp: 28.02.2020).
- ONZ (1966). Framework Convention for the Protection of National Minorities (Konwencja o prawach obywatelskich i politycznych), <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/157> (dostęp: 27.12.2019).
- Petryk, M. (2013). Własne miejsce w społeczeństwie. Oczekiwania i dążenia współczesnych Kwenów. W: M. Łuszczuk (red.). *Arktyka na początku XXI wieku – między współpracą a rywalizacją*. Lublin: UMCS.
- Qvigstad, J. (1920). Den Kvænske Indvandring til Nord-Norge. *Tromsø Museums Årshefter* 43 (11921).
- Ryymän, T. (2001). "Den norske fare" – minoritetspolitikk overfor kvenene sett fra Finland. W: F. Fagertun, J.E. Myhre i T. Ryymän (red.). *Det farefulle nord. Trusler, og trusseloppfatninger knyttet til Nord-Norge gjennom tusen år. Rapport fra det 25. nordnorske historiesemi-*

- nar, Tromsø 29.9–1.10.2000*. Seria: Speculum Boreale nr 1. Tromsø: Universitetet i Tromsø, s. 62, 95–100.
- Ryymän, T. (2003). *De nordligste finner» Fremstillingen av kvenene i den finske litterære offentlighet 1800–1939*. Praca doktorska. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Skarstein, S. (2002). *Mobilitet og stabilitet. Kveners og finlenderes bidrag til stabilisering av innbyggertallet i Finnmark*. W: J.G. Valen, K. Skavhaug i K. Schande (red.). *Flytting og forandring i Finnmarks fortid. Artikkelsamling fra museene i Finnmark*. Oslo: Alta, Norsk lokalhistorisk institutt, s. 100–101.
- St.meld. nr 15. (2000–2001). *Nasjonale minoriteter i Noreg – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*, <https://www.regjeringen.no/contentassets/9b737d2114904b379fd4436c9a9bd1af/nn-no/pdfa/stm200020010015000dddpdfa.pdf> (dostęp: 28.02.2020).
- Tjelmeland, H. (2002). Norsk og nordnorsk innvandringshistorie etter 1945. *Ottar. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø Museum – Universitetsmuseet* 4: 39–52.
- Tjelmeland, H. (2003). Del I. 1940–1975. W: K. Kjeldstadli (red.). *Norsk innvandringshistorie*. Oslo: Pax forlag, s. 92–93.
- Tjelmeland, H. (2004). *Pressehistoriske skrifter*. Oslo: Norsk pressehistorisk forening.
- Tretvik, A.M. (2014). Haslo: *Peter Schnitler*. W: K. Helle (red.). *Norsk biografisk leksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Vahtola, J. (1994). *Kvenene–vem varde ursprungligen? Kvenene–en glemt minoritet? Seminarrapport Kvenforbundet*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Wallace, N.W. (2001). *The Flatøyjarbók Manuscript*, <http://nicolejwallace.freesevers.com/flat.html/> (dostęp: 28.12.2019).
- Zachariassen, K. (2003). Det eneste stedet har av goder er telefon, riktignok en talestasjon. W: M. Hauan, E. Niemi i H. Wold i K. Zachariassen (red.). *Karlsøy og verden utenfor. Kulturhistoriske perspektiver på nordnorske steder*. Tromsø: Tromsø museums skrifter xxx, s. 103.
- Zaluska-Stromberg, A. (1974). *Saga o Egilu*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.